Чем более точна наука, тем больше можно из нее извлечь точных предсказаний.
А. Франс

Економіка підприємства та управління виробництвом

УДК 658.1 *JEL Classification: D24; G31*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ВЕЛИКИХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проноза П. В.
Ромашова Я. В.

Сьогодні в Україні відбуваються суттєві зміни економічних зв'язків, унаслідок переорієнтації економіки на європейські ринки. Особливо гостро ці зміни відчули на собі промислові підприємства Харківської області, у зв'язку зі своїм географічним розташуванням. Внутрішні та зовнішні фактори, які супроводжуються впровадженням економічних реформ, тимчасово призводять до падіння обсягів виробництва впродовж майже трьох років поспіль. Така ситуація актуалізує дослідження сучасних тенденцій розвитку промислових підприємств і пошук напрямів виходу із кризи.

Авторами досліджено сучасний стан і динаміку розвитку машинобудівних підприємств, основні проблеми, що перешкоджають їхньому ефективному розвитку, і шляхи поліпшення результатів їхньої діяльності та фінансового стану на шляху до виходу із кризи.

Проаналізовано тенденцію розвитку промислового виробництва в Україні та визначено основні фактори, що впливають на негативні зміни основних галузевих показників: переорієнтація ринків збуту, адаптація до умов нових контрагентів, низька інвестиційна активність. Досліджено комплексний вплив визначених факторів на основі аналізу та порівняння фінансових результатів, динаміки зміни основних фінансових показників трьох машинобудівних підприємств Харківської області: ПАТ "Турбоатом", ДП завод "Електроважмаш", ДП "Харківське державне авіаційне виробниче підприємство" (ХДАВП). За результатами здійсненого аналізу визначено сучасний стан та основні проблеми кожного з досліджуваних підприємств Харківської області в сучасних економічних умовах. Надано висновки й рекомендації щодо стабілізації їхнього економічного стану, поліпшення результатів діяльності та фінансових показників. Результати дослідження може бути використано для здійснення оперативних і радикальних змін у стратегії розвитку промислових підприємств України.

Ключові слова: *промисловість, машинобудування, економічні зв'язки, експортна політика, інвестиційна активність.*

© Проноза П. В., Ромашова Я. В., "Економіка розвитку" (Economics of Development), № 1 (81), 2017

60

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ НА ПРИМЕРЕ КРУПНЫХ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Проноза П. В.
Ромашова Я. В.

Сегодня в Украине происходят существенные изменения экономических связей вследствие переориентации экономики на европейские рынки. Особенно остро эти изменения прочувствовали на себе промышленные предприятия Харьковской области в связи со своим географическим расположением. Внутренние и внешние факторы, которые сопровождаются внедрением экономических реформ, временно приводят к падению объемов производства в течение почти трех лет подряд. Такая ситуация актуализирует исследования современных тенденций развития промышленных предприятий и поиск направлений выхода из кризиса.

Авторами исследованы современное состояние и динамика развития машиностроительных предприятий, основные проблемы, препятствующие их эффективному развитию, и пути улучшения результатов их деятельности и финансового состояния на пути выхода из кризиса.

Проанализированы тенденции развития промышленного производства в Украине и определены основные факторы, влияющие на негативные изменения основных отраслевых показателей: переориентация рынков сбыта, адаптация к условиям новых контрагентов, низкая инвестиционная активность. Исследовано комплексное влияние определенных факторов на основе анализа и сравнения финансовых результатов, динамики изменения основных финансовых показателей трех машиностроительных предприятий Харьковской области: ПАО "Турбоатом", ГП завод "Электротяжмаш", ГП "Харьковское государственное авиационное производственное предприятие" (ХГАПП). По результатам проведенного анализа определены современное состояние и основные проблемы каждого из исследуемых предприятий Харьковской области в современных экономических условиях. Представлены выводы и рекомендации по стабилизации их экономического состояния, улучшению результатов деятельности и финансовых показателей. Результаты исследования могут быть использованы для осуществления проведения оперативных и радикальных изменений в стратегии развития промышленных предприятий Украины.

Ключевые слова: *промышленность, машиностроение, экономические связи, экспортная политика, инвестиционная активность.*

CURRENT PROBLEMS OF UKRAINE'S MACHINE-BUILDING INDUSTRY: THE CASE OF LARGE INDUSTRIAL ENTERPRISES OF KHARKIV REGION

P. Pronoza
Ya. Romashova

Present-day Ukraine faces significant changes in the economic relations associated with the reorientation of the economy to European markets. These changes have had a special impact on the industrial enterprises of Kharkov region due to its geographical location. Internal and external factors which are accompanied by the implementation of economic reforms have led to a temporal drop in production for nearly three years in succession. Such situation actualizes the study of modern trends in the development of industrial enterprises and the search for ways to overcome the crisis.

The current state and dynamics of machine-building enterprises, the main problems hindering their effective development as well as ways for improvement of the results of their operations and financial condition on the way out of the crisis have been studied.

The development trends of industrial production in Ukraine and the main factors influencing the negative changes in the industry basic indicators have been analyzed, namely: the reorientation of the sales markets, adaptation to the

terms of new contractors, low investment activity. The compex impact of certain factors has been studied on the basis of analysis and comparison of the financial results, the dynamics of changes in the main financial indicators of three machine-building enterprises of Kharkiv region: the PJSC "Turboatom", the SE plant "Electrotiazhmash", the SE "Kharkivske Derzhavne Aviatsiine Vyrobnyche Pidpryiemstvo" (KhDAVP).

According to the results of the analysis the current state and the main current problems of each of the investigated companies of Kharkiv region have been identified. The conclusions and recommendations have been presented as to stabilization of the economic condition and improvement of their activity and financial performance. Research findings can be used for rapid and radical changes in the development strategy of the industrial enterprises of Ukraine.

Keywords: *industry, engineering, economic connections, export policy, investment activity.*

Сучасний період розвитку економіки України характеризується радикальною зміною економічних зв'язків і формуванням нових методів ведення бізнесу. Переорієнтація національної економіки на європейські ринки, у зв'язку із прагненням бути частиною Євросоюзу, суттєво вплинула на експортно-орієнтовані галузі та види діяльності, зокрема на галузь машинобудування. Проте після підписання Україною Угоди з Євросоюзом, для машинобудівних підприємств з'явилися нові можливості щодо виходу на європейські ринки збуту, а також пошуку нових партнерів для реалізації своєї продукції. У зв'язку із цим, особливо актуальними є питання пошуку напрямів відновлення промислового комплексу країни шляхом забезпечення стабільного ефективного високоприбуткового функціонування підприємств машинобудування.

Тенденції розвитку промислових підприємств та перспективи їхнього подальшого економічного зростання висвітлено у працях багатьох учених, зокрема: Т. М. Василишина, В. М. Ємельянова, Л. П. Клименко, Н. Ю. Мариненко, М. М. Салун, Н. В. Тарасова та ін. Проблемам підвищення інвестиційної привабливості промислових підприємств присвячено праці таких учених, як: В. В. Бала, В. А. Міщенко, І. В. Тютюнник, І. Ю. Харитон. Беручи до уваги напрацьований досвід та враховуючи сучасні економічні реалії, зростає необхідність у проведенні подальших досліджень сучасного стану й напрямів поліпшення результатів діяльності промислових підприємств, зокрема в галузі машинобудування.

Метою статті є дослідження сучасного стану та динаміки розвитку промислових підприємств Харківської області, пошуку напрямів поліпшення результатів діяльності та фінансового стану на шляху до виходу із кризи.

На сьогодні промисловість України перебуває у складних умовах, що є результатом поєднання світової фінансової кризи та проведення антитерористичної операції (АТО) на сході країни. Ситуація погіршується низькою конкурентоспроможністю національної промислової продукції, що ґрунтується на технологіях, які за деякими параметрами не відповідають світовим стандартам.

За останніх дев'ять років лише у 2010 р. відбувалося зростання промислового виробництва (рис. 1), надалі спостерігають тенденцію поступового спаду.

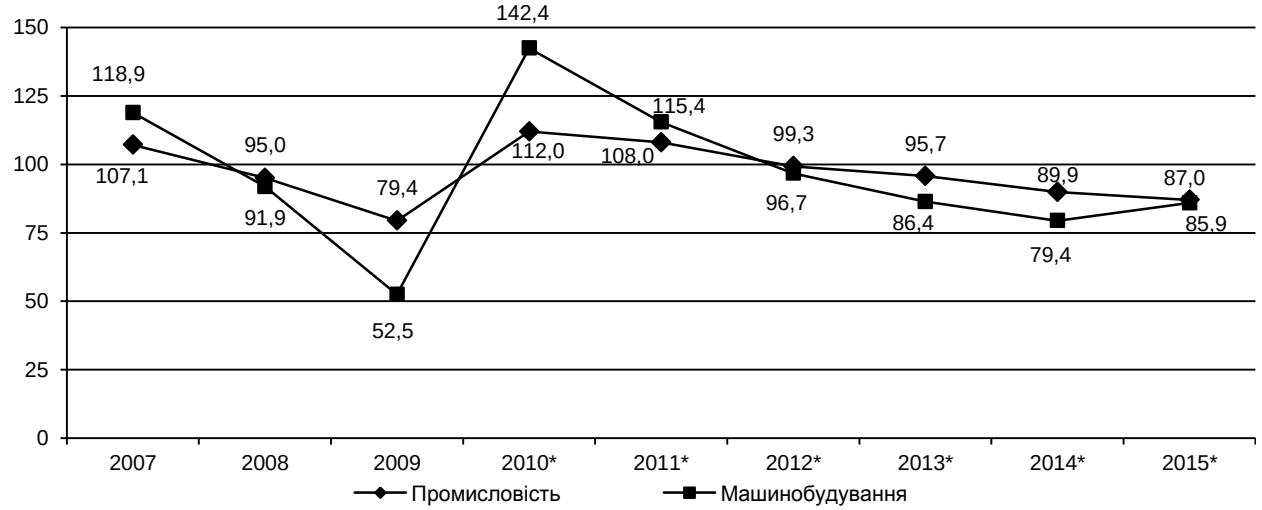

Рис. 1. **Індекси обсягів виробництва промисловості та машинобудування України**
(у відсотках до попереднього року) [1]
[Indices of production volumes of industry and mechanical engineering in Ukraine
(in percentage to the previous year) [1]**]**

За інформацією Мінекономрозвитку, така ситуація відбувається під впливом зменшення промислового виробництва на сході. За 6 міс. 2015 р. обсяги промислової продукції в Україні скоротилися на 20,5 % [2] за рахунок Донецької та Луганської областей, на які припадає майже дві третини негативної тенденції (табл. 1).

Таблиця 1

Індекси промислової продукції за регіонами
(складено авторами за матеріалами [1; 3])
[Indices of industrial production according to regions
(compiled by the authors based on [1; 3])**]**

Регіони України	Січень – грудень 2015 р. до січня – грудня 2014 р	Частка у структурі промисловості 2015 р.	Січень – грудень 2014 р. до січня – грудня 2013 р
Україна	**86,6**	**100**	**89,9**
Позитивні тенденції			
Вінницька	104,1	3,0	105,4
Житомирська	109,8	1,7	107,1
Рівненська	100,5	1,7	103,7
Негативні тенденції			
Дніпропетровська	92,0	19,2	92,5
Миколаївська	91,1	2,3	101,4
Черкаська	90,6	2,9	94,7
Івано-Франківська	89,2	2,2	98,9
Харківська	88,0	6,8	94,8
Донецька	65,3	11,4	68,5
Луганська	34,0	1,7	58,0

За даними опитування, більше ніж 1 100 підприємств переробної промисловості (у тому числі машинобудівних), Державна служба статистики України виділяє основні фактори, що стримують відповідне виробництво [4]: недостатній попит; фінансові обмеження; нестачу сировини, матеріалів, устаткування; нестачу робочої сили; інші фактори.

Науковці серед факторів спаду промисловості виділяють також нестабільну економічну та політичну ситуацію у країні, високий рівень імпортної залежності, значну матеріаломісткість виробництва за невідповідності продукції вимогам світового ринку, недостатній технічний рівень виробництва, орієнтація експорту у країни СНД та інші [5 – 9].

Сучасні економічні умови вимагають від вітчизняних промислових підприємств спрямовувати зусилля на адаптацію господарської діяльності до динамічного зовнішнього середовища ураховуючи завдання управління. Останні події, пов'язані із проведенням антитерористичної операції, змушують підприємства прикордонних із Російською Федерацією (РФ) областей України переорієнтовувати економічні зв'язки. За даними Forbes, у 2013 році 52 % експорту продукції українських машинобудівних підприємств приходилось на російські ринки збуту [10]. Такі підприємства, як АТ "Мотор Січ", "Запоріжтрансформатор", ПАТ "Турбоатом", ДП "Зоря-Машпроект" "Луганськтепловоз" та інші, більше 50 % своєї продукції орієнтували на російський ринок. Крім того, існує ресурсна залежність багатьох промислових підприємств України із РФ. У таких умовах досить важко швидко пристосуватися до нових контрагентів – споживачів та постачальників, у зв'язку з:

різким зменшенням попиту попередніх замовників;

поступовим зменшенням вітчизняного споживання за рахунок низької платоспроможності або вибору на користь імпортної продукції;

низькою конкурентоспроможністю продукції на міжнародному ринку.

Крім того, застаріле технічне обладнання підприємств, висока ресурсо-, енерго- і матеріаломісткість за постійного подорожчання енергоносіїв, низькі темпи розроблення, освоєння та випуску нових видів продукції призводить до низької рентабельності промислової галузі (3,4 % за січень – вересень 2015 р. [11]).

На думку багатьох науковців, одним з основних факторів гальмування розвитку промислового виробництва в Україні є недостатні обсяги інвестування. Дослідження Г. Білої щодо взаємозв'язку індексу інвестицій та індексу промислової продукції підтверджують високий ступінь залежності промисловості від коливань кон'юнктури ринку [8, с. 40]. Переорієнтація економічних зв'язків потребує значних інвестицій не лише в технічне оновлення промислових підприємств, а й у підготовку (перепідготовку) особливих спеціалістів, нової науково-виробничої бази [12, с. 246].

Дослідники оцінюють інвестиційний клімат в Україні як високоризикований. Причиною такої ситуації, на думку В. Стадник, є не лише відсутність коштів для вкладень, але й підвищений ризик будь-яких форм інвестування [13, с. 244]. Статистичні дані підтверджують це значним скороченням частки інвестицій в економіку України. Обсяг капітальних інвестицій в економіку України за 2015 рік зменшився на 1,7 % (у порівнянних цінах до 2014 р.) [13]. Досить незначну частку займають іноземні інвестиції (рис. 2), що свідчить про низьку інвестиційну привабливість України. Серед країн-інвесторів значний вклад в економіку нашої країни здійснюють Кіпр (27,1 %), Нідерланди (12,9 %) та Німеччина (12,5 %) [14]. Найменшу частку в інвестиціях за 2014–2015 р. займають кошти державного бюджету. Таким чином, відсутність державної фінансової підтримки та недовіра іноземних інвесторів зобов'язує підприємства забезпечувати розвиток за власні кошти.

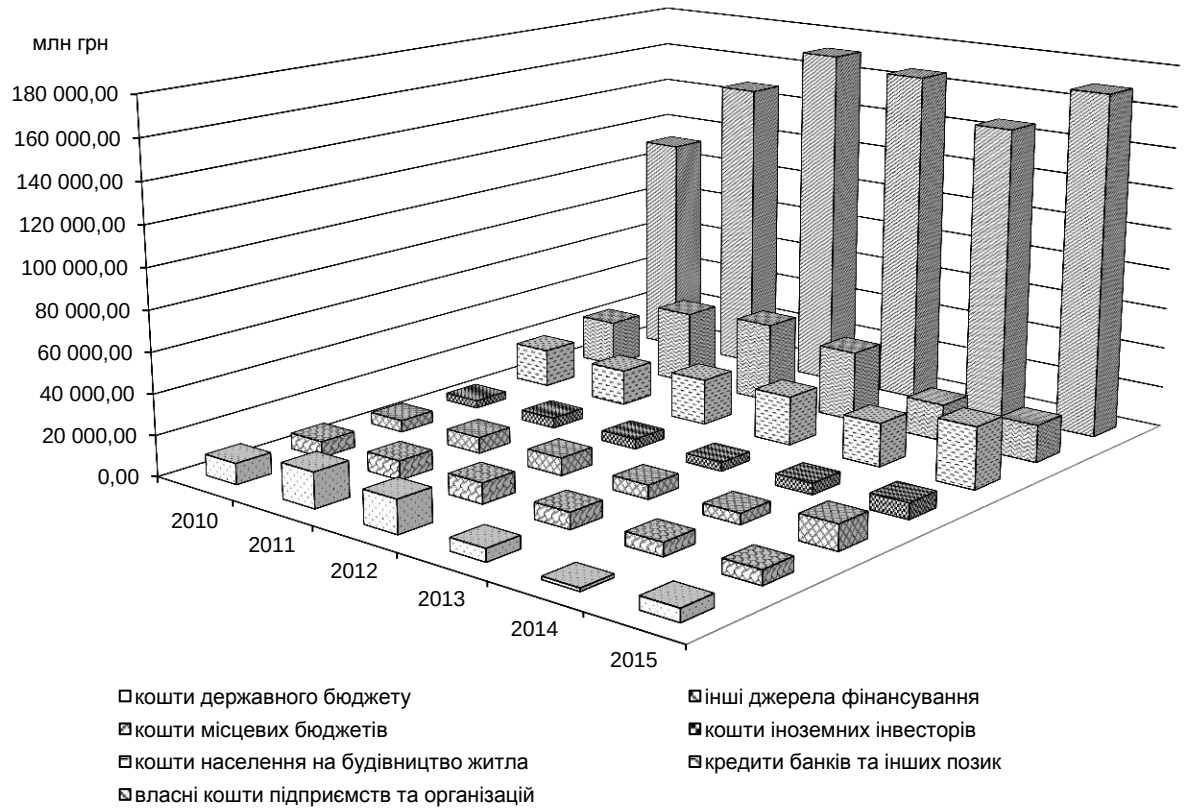

Рис. 2. **Динаміка капітальних інвестицій за джерелами фінансування** [9]
[The dynamics of capital investments according to the source of funding [9]**]**

Серед видів промислової діяльності за обсягами накопичених прямих іноземних інвестицій друге місце у світі посідає галузь машинобудування (на першому місці – видобувна промисловість). За 2015 р. у промисловість України було інвестовано 84 168 млн грн (33,5 % від загального обсягу інвестування), що приблизно на 20 % менше ніж у попередньому році. На машинобудівні підприємства із цієї суми припадає лише 7 257,4 млн грн (8,6 %) [15, с. 4] Значна частка капітальних інвестицій у промисловість розподілилась таким чином: м. Київ – 31,9 %, Дніпропетровська область – 9,7 %, Київська область – 9,1 %, Львівська область – 4,7 %, Харківська область – 4,2 %.

Машинобудування як основна галузь промисловості, що забезпечує комплексну механізацію й автоматизацію виробництва, відіграє вирішальну роль у стратегічних аспектах розвитку держави. Від рівня розвитку машинобудування безпосередньо залежать показники ефективності промислового виробництва, матеріаломісткість валового внутрішнього продукту країни, продуктивність праці. Зважаючи на те що машинобудування становить основу розвитку промисловості, подальші наукові дослідження було спрямовано саме на машинобудівні підприємства.

Значна кількість машинобудівних підприємств України територіально розташовані на сході країни. Тому саме для цих підприємств характерний комплексний вплив усіх зазначених факторів спаду промисловості. На основі офіційних звітів підприємств [16 – 18] було проаналізовано динаміку зміни основних показників розвитку машинобудівних підприємств Харківської області за 9 міс. 2014–2015 рр. Для цілей дослідження було обрано великі державні підприємства: ПАТ "Турбоатом", ДП завод "Електроважмаш", ДП "Харківське державне авіаційне виробниче підприємство" (ХДАВП).

Із трьох обраних підприємств ПАТ "Турбоатом" займає передові позиції у світі, це потужне промислове підприємство державного значення, яке здійснює виробництво турбінного обладнання для атомних, теплових і гідроелектростанцій. Підприємство постачає турбіни власного виробництва в 45 країн світу та є четвертим за розміром виробником турбін у світі [16]. Інше підприємство, ДП завод "Електроважмаш", здійснює виробництво транспортного обладнання для шахт та залізниць (близько 60 – 70 % його доходів), виготовляє турбо- та гідрогенератори, електрообладнання постійного струму (до 30 %) [17]. ХДАВП становить об'єднання декількох заводів із повним циклом робіт із серійного виробництва, доопрацювання та технічного обслуговування літаків у процесі їхньої експлуатації [18].

Аналіз сучасних тенденцій зміни основних показників розвитку досліджених підприємств наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Основні показники розвитку окремих підприємств машинобудування Харківської області
(складено авторами за матеріалами [16 – 19])
[The main indicators of development of some mechanical engineering enterprises in Kharkiv region
(compiled by the authors based on [16 – 19])**]**

Підприємства, / періоди / Групи показників	ПАТ "Турбоатом"		ДП завод "Електроважмаш"		ХДАВП	
	9 міс. 2014 р.	9 міс. 2015 р.	9 міс. 2014 р.	9 міс. 2015 р.	9 міс. 2014 р.	9 міс. 2015 р.
1	2	3	4	5	6	7
Фінансові (млн грн)						
Чистий дохід	1 537	2 077	1 527	1 232	309	35
Собівартість реалізованої продукції	994	946	1 232	1 015	254	63
Валовий прибуток / (збиток)	544	1 131	295	217	55	(28)
EBITDA	815	1 383	165	31	(56)	(111)
Амортизація	33	43	37	43	31	30
Операційний прибуток / (збиток)	782	1 340	127	(12)	(87)	(141)
Чистий фінансовий дохід / (збитки)	23	12	(23)	(41)	(134)	(119)
Прибуток/(збиток) до оподаткування	912	1 434	104	(53)	(260)	(290)
Податок на прибуток	89	145	21	0	0	0
Чистий прибуток / (збиток)	823	1 288	84	(53)	(260)	(290)
Баланс (млн грн)						
Активи, усього	4 003	4 670	1 355	1 542	2 255	2 334
Необоротні активи	645	639	362	355	1 062	1 022
Основні засоби	369	495	271	274	230	198
Оборотні активи	3 357	4 030	993	1 187	1 193	1 311
Дебіторська заборгованість	711	345	326	473	171	150
Грошові кошти та їхні еквіваленти	793	1 901	187	99	5	19
Зобов'язання та власний капітал	4 003	4 670	1 355	1 542	2 255	2 334
Зобов'язання	1237	1 244	857	1 160	2 966	3 464
Кредиторська заборгованість	1 201	1 012	490	601	448	623
Боргові зобов'язання	0	0	341	541	1 884	311
Власний капітал	2 765	3 426	498	382	(710)	(1 130)
Фінансові коефіцієнти						
Приріст чистого доходу (% до відповідного періоду минулого року)	20,1	35,1	1,5	(19,3)	7,7	(88,7)
Рентабельність за EBITDA (%)	53,0	66,6	10,8	2,6	(18,2)	(317,7)
Чиста рентабельність (%)	53,6	62,0	5,5	(4,3)	(84,0)	(833,2)

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6	7
Борг / власний капітал (%)	0,0	0,0	68,4	141,9	(265,2)	(27,5)
Чистий борг / EBITDA (x)	(1,0)	(1,4)	0,9	14,1	nm	nm
Рентабельність власного капіталу (%)	42,2	53,4	23,4	(17,5)	55,7	37,4
Рентабельність активів (%)	28,4	39,6	7,8	(4,8)	(15,1)	(16,5)
Рентабельність застосованого капіталу (%)	37,7	52,2	20,2	(1,7)	(9,9)	22,9
Інформація підприємства						
Кількість працівників (тис. осіб)	4 090	5 001	6 471	5 891	3 852	3 543
Середньомісячна заробітна плата (грн)*	5 424	4 805	4 154	3 584	2 791	2 443

* Витрати на заробітну плату (за винятком соціальних виплат), поділені на середню кількість працівників.

Аналіз фінансових результатів ПАТ "Турбоатом" показав, що за 9 міс. 2015 р. підприємство отримало 2 077 млн грн чистого доходу, що більше на 35 %, ніж за відповідний період попереднього року. Цьому, перш за все, сприяло зниження собівартості продукції на 4,8 %. Сума валового прибутку в результаті цих змін зросла у 2,1 разу та становила 1 131 млн грн. Чистий прибуток ПАТ "Турбоатом" становив 1 288 млн грн, що на 465 млн грн більше, ніж прибуток за січень – вересень 2014 р. За 9 міс. 2015 р. відбулося зростання активів на 667 млн грн, у тому числі основних засобів – на 126 млн грн (на 34,1 %, порівняно з відповідним періодом минулого року). Майже у 2,4 разу зросли залишки грошових коштів підприємства та становили 1,9 млрд грн. Станом на 30.06.2015 р. ПАТ "Турбоатом" боргових зобов'язань не мало [12].

Аналізуючи фінансові показники можна зробити висновок, що ПАТ "Турбоатом" на сьогодні є одним із небагатьох успішних українських промислових підприємств. За досліджуваний період рентабельність за EBITDA зросла на 13,6 пп, чиста рентабельність – на 8,04 пп. Тенденцію до зростання також має кількість працівників, хоча рівень середньомісячної заробітної плати за 9 міс. 2015 р. знизився.

Більш скромними є результати фінансово-господарської діяльності ДП завод "Електроважмаш". Зокрема, тенденцію до зниження має чистий дохід підприємства, який на 19 % знизився, порівняно з минулорічним показником. Вагомою часткою доходів є експорт, тому фінансовий результат у національній валюті не є релевантним. Відбулося більш вагоме зниження доходів і прибутку, пов'язане, насамперед, зі скороченням обсягів продажу до РФ та АТО на сході України. Із вересня 2014 р. на ДП завод "Електроважмаш" було скорочено робочий тиждень із 5 до 4 днів, одночасно було збережено три робочих зміни на добу.

За перші три квартали 2015 р. чистий дохід ХДАВП від реалізації товарів та послуг становив 35 млн грн, що є меншим на 89 %, порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Водночас собівартість продукції знизилася лише на 75 % у гривневому еквіваленті. У результаті цього за 9 міс. 2015 р. ХДАВП отримало валовий збиток у розмірі 28 млн грн, тоді як за аналогічний період попереднього року підприємство отримало прибуток 55 млн грн. Чисті збитки компанії за 9 міс. 2014 р. становили 260 млн грн, а за аналогічний період 2015 р. виросли ще на 30 млн грн. У 2015 р. зросли інші поточні зобов'язання на 1,9 млрд грн, у тому числі за рахунок залучення гарантованих державою облігацій на 1,2 млрд грн. Збільшилися також обсяги кредиторської заборгованості, і в результаті сукупні боргові зобов'язання зросли на 16,8 % до 3,5 млрд грн. У жовтні 2014 р. ХДАВП оголосило дефолт за облігаціями на 440 млн грн. Починаючи з 2009 р. ХДАВП збудувало лише сім літаків, із них три у 2009 р., по одному у 2010 – 2013 рр. та жодного у 2014 р. Такі обсяги виробництва набагато нижчі за проектну потужність підприємства, що становить 24 літаки на рік. Негативний вплив на діяльність підприємства також було зумовлено щораз більшим дефіцитом ліквідності на фоні зменшення державної підтримки. Заборона експорту літаків до Росії ще сильніше погіршила операційні показники підприємства.

Галузь машинобудування є ключовою складовою частиною промислового виробництва України, тому їй притаманні ті ж самі проблеми, що постають нині перед промисловістю: переорієнтація ринків збуту, зумовлена розривом економічних зв'язків із РФ, адаптація до умов нових контрагентів, низька інвестиційна активність через незавершеність АТО на сході країни.

Здійснений аналіз дає змогу констатувати, що машинобудівні підприємства України через низку факторів перебувають у нестабільному фінансовому становищі, що підтверджено зниженням промислового виробництва загалом і спадними тенденціями в машинобудуванні

зокрема. В аспекті регіонів негативні тенденції галузі машинобудування характерні також для Харківської області.

У процесі дослідження на прикладі трьох машинобудівних підприємств Харківської області проаналізовано тенденції розвитку галузі машинобудування регіону. Виявлено, що в досліджених підприємств виникли ускладнення у процесі адаптації до мінливих умов фінансового й економічного середовища. У двох підприємств зафіксовано спадні тенденції розвитку за досліджуваний період. Зокрема, ДП завод "Електроважмаш" і ДП "Харківське державне авіаційне виробниче підприємство" мають проблеми з пошуком стабільного співробітництва на світовому ринку для зниження імпортної залежності від РФ, залученням нових інвестицій, налагодженням взаємовідносин із новими контрагентами та споживачами.

В умовах, що склалися, перед машинобудівними підприємствами України постає важливе завдання зміни ціннісних орієнтирів, підвищення рівня конкурентоспроможності на міжнародному ринку, залучення додаткових фінансових і матеріальних ресурсів та входження в новий етап свого розвитку. Наявність негативних тенденцій розвитку підприємств галузі машинобудування в регіоні та Україні потребує радикальних змін, серед яких, зокрема, можна зазначити такі: розроблення та впровадження проектів технічного переозброєння, реконструкції виробництва й підвищення якості продукції, зниження її ресурсо-, енерго- і матеріаломісткості, поліпшення структури ресурсного потенціалу, відповідно до сучасних вимог, підвищення рівня механізації й автоматизації виробничих процесів, розвиток інновацій, вивчення потреб ринку та виважений стратегічний маркетинг, у тому числі зайняття нових ринкових ніш шляхом розширення асортименту продукції машинобудування. На державному рівні необхідною є підтримка інноваційного розвитку та створення сприятливого інвестиційного клімату, реконструкція ряду машинобудівних підприємств.

За результатами проведеного дослідження було виділено основні тенденції розвитку промисловості України та її провідної галузі – машинобудування, узагальнено основні проблеми та кризові фактори, що чинять негативний вплив на фінансовий стан і результати діяльності підприємств машинобудування, набули подальшого розвитку напрями виходу із кризи та перспективи розвитку машинобудівних підприємств у сучасних умовах господарювання. Забезпечення виходу підприємств машинобудування України на траєкторію сталого розвитку в нинішніх умовах можливе за умови здатності своєчасно реагувати на негативні зміни фінансово-економічного середовища, а також переорієнтації внутрішнього економічного механізму, відповідно до нових умов, оскільки без організаційної та фінансової реструктуризації, диверсифікації системи маркетингу, продуманої стратегії розвитку і професійного управління стабілізація та зростання обсягів виробництва в галузі машинобудування неможливі.

Перспективи подальших досліджень полягають у пошуку найбільш ефективних методів менеджменту й маркетингу для підвищення конкурентоспроможності та прибутковості вітчизняних машинобудівних підприємств на світовому ринку.

Література: 1. Індекси промислової продукції за видами діяльності // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua. 2. Макроекономічні показники липня 2015 року. Промисловість // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : http://new.me.gov.ua/content/makroekonomichni-pokazniki-lipnya-2015-roku-promislovist.html?PrintVersion. 3. Обсяг реалізованої промислової продукції за січень – грудень 2015 року та індекс обороту (реалізації) в Україні : експрес-випуск Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua. 4. Очікування промислових підприємств у I кварталі 2016 року щодо перспектив розвитку їхньої ділової активності // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua. 5. Мариненко Н. Ю. Тенденції розвитку промислових підприємств України в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Н. Ю. Мариненко // Ефективна економіка. – 2016. – № 1. – Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4724. 6. Василишин Т. Аналіз сучасного стану машинобудівної промисловості України та визначення основних проблем її розвитку / Т. Василишин // Галицький економічний вісник. – 2013. – № 4 (43). – С. 10–20. 7. Тютюнник І. В. Аналіз сучасного стану машинобудівної галузі України / І. В. Тютюнник, В. А. Міщенко // Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ" : зб. наук. пр. Серія : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – Харків : НТУ "ХПІ". – 2015. – № 28 (1137). – С. 109–113. 8. Біла Г. І. Сучасний стан технологічного оновлення машинобудівних підприємств / Г. І. Біла // Молодий вчений. – Херсон : ВД "Гельветика", 2015. – № 8 (23), ч. 2. – С. 39–42. 9. Мандзіновська Х. О. Комплексний підхід до аналізу та оцінки фінансово-економічної діяльності підприємств машинобудування / Х. О. Мандзіновська // Бізнес Інформ. – 2015. – № 2. – С. 156–161. 10. Заточені під Росію: українська промисловість втрачає ринки збуту [Електронний ресурс] // Forbes. – 2013. – № 5. – Режим доступу : http://forbes.net.ua/ua/business/1370942-zatocheni-pid-rosiyu-ukrayinska-promislovist-vtrachae-rinki-zbutu. 11. Рентабельність операційної діяльності підприємств за видами промислової діяльності // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/fin/rodp/rodp_pr/rodp_pr_u/arh_rodp_pr15_u.htm. 12. Стадник В. В. Інноваційні чинники в системі ціннісно-орієнтованого управління промисловим підприємством / В. В. Стадник, О. В. Замазій // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 9 (171). – С. 242–249. 13. Капітальні інвестиції за видами активів за 2010 – 2014 роки // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua. 14. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) з країн світу в економіці України // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу :

ukrstat.org/uk/operativ/operativ2015/zd/ivu/ivu_u/ivu0415.html. 15. Капітальні інвестиції у січні – грудні 2015 року : експрес-випуск Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua. 16. Офіційний сайт ПАТ "Турбоатом" – Режим доступу : http://www.turboatom. com.ua/company/about.html. 17. Офіційний сайт ДП завод "Електроважмаш" – Режим доступу : http://www.spetm.com.ua/index.php/about. 18. Офіційний сайт ДП "Харківське державне авіаційне виробниче підприємство". – Режим доступу : www.ksamc.com. 19. Аналітичний огляд ТОП-100 найбільших державних підприємств України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=f6738525-4eb4-4460-92b9-ab6ef8ac9481&title=MinekonomrozvitkuOpriliudniloNoviZvitiProRezultatiRoboti100-NaibilshikhDerzhpidprimstvUkraini.

References: 1. Indeksy promyslovoi produktsii za vydamy diialnosti / Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. – Access mode : http://www.ukrstat.gov.ua. 2. Makroekonomichni pokaznyky lypnia 2015 roku. Promyslovist // Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. – Access mode : http://new.me.gov.ua/content/makroekonomichni-pokazniki-lipnya-2015-roku-promislovist.html?PrintVersion. 3. Obsiah realizovanoi promyslovoi produktsii za sichen – hruden 2015 roku ta indeks oborotu (realizatsii) v Ukraini : ekspres-vypusk Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Electronic resource]. – Access mode : http://www.ukrstat.gov.ua. 4. Ochikuvannia promyslovykh pidpryiemstv u I kvartali 2016 roku shchodo perspektyv rozvytku yikhnoi dilovoi aktyvnosti // Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. – Access mode : http://www.ukrstat.gov.ua. 5. Marynenko N. Yu. *Tendentsii rozvytku promyslovykh pidpryiemstv Ukrainy v suchasnykh umovakh* [Current development trends of industrial enterprises of Ukraine] [Electronic resource] / N. Yu. Marynenko // Efektyvna ekonomika. – 2016. – No. 1. – Access mode : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4724. 6. Vasylyshyn T. *Analiz suchasnoho stanu mashynobudivnoi promyslovosti Ukrainy ta vyznachennia osnovnykh problem yii rozvytku* [Analysis of the current state of the mechanical engineering industry of Ukraine and determining the main problems of its development] / T. Vasylyshyn // Halytskyi ekonomichnyi visnyk. – 2013. – No. 4 (43). – P.10–20. 7. Tiutiunnyk I. V. *Analiz suchasnoho stanu mashynobudivnoi haluzi Ukrainy* [Analysis of the current state of the engineering industry of Ukraine] / I. V. Tiutiunnyk, V. A. Mishchenko // Visnyk Nats. tekhn. un-tu "KhPI" : zb. nauk. pr. Seriia : Aktualni problemy rozvytku ukrainskoho suspilstva. – Kharkiv : NTU "KhPI". – 2015. – No. 28 (1137). – P. 109–113. 8. Bila H. I. *Suchasnyi stan tekhnolohichnoho onovlennia mashynobudivnykh pidpryiemstv* [The current state of technological renovation of engineering companies] / H. I. Bila // Naukovyi zhurnal "Molodyi vchenyi". – Kherson : Vydavnychyi dim "Helvetyka", 2015. – No. 8 (23), part 2. – P. 39–42. 9. Mandzinovska Kh. O. *Kompleksnyi pidkhid do analizu ta otsinky finansovo-ekonomichnoi diialnosti pidpryiemstv mashynobuduvannia* [An integrated approach to the analysis and assessment of financial and economic activity of enterprises of mechanical engineering] / Kh. O. Mandzinovska // Biznes Inform. – 2015. – No. 2. – P. 156-161. 10. Zatocheni pid Rosiiu: ukrainska promyslovist vtrachaie rynky zbutu [Electronic resource] // Forbes. – 2013. – No. 5. – Access mode : http://forbes.net.ua/ua/business/1370942-zatocheni-pid-rosiyu-ukrayinska-promislovist-vtrachae-rinki-zbutu. 11. Rentabelnist operatsiinoi diialnosti pidpryiemstv za vydamy promyslovoi diialnosti / Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. – Access mode : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/fin/rodp/rodp_pr/rodp_pr_u/arh_rodp_pr15_u.htm. 12. Stadnyk V. V. *Innovatsiini chynnyky v systemi tsinnisno-oriientovanoho upravlinnia promyslovym pidpryiemstvom* [The innovative factor in the value-oriented management of an industrial enterprise] / V. V. Stadnyk, O. V. Zamazii // Aktualni problemy ekonomiky. – 2015. – No. 9 (171). – P. 242–249. 13. Kapitalni investytsii za vydamy aktyviv za 2010 – 2014 roky // Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. – Access mode : http://www.ukrstat.gov.ua. 14. Priami inozemni investytsii (aktsionernyi kapital) z krain svitu v ekonomitsi Ukrainy // Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. – Access mode : ukrstat.org/uk/operativ/operativ2015/zd/ivu/ivu_u/ivu0415.html. 15. Kapitalni investytsii u sichni – hrudni 2015 roku : ekspres-vypusk Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Electronic resource]. – Access mode : http://www.ukrstat.gov.ua. 16. The official site of the PJSC "Turboatom" [Electronic resource]. – Access mode : http://www.turboatom.com.ua/company/about.html. 17. The official site of the SE "Electrotiazhmash" [Electronic resource]. – Access mode : http://www.spetm.com.ua/index.php/about. 18. The official site of the SE "Kharkivske Derzhavne Aviatsiine Vyrobnyche Pidpryiemstvo" [Electronic resource]. – Access mode : www.ksamc.com. 19. Analitychnyi ohliad TOP-100 naibilshykh derzhavnykh pidpryiemstv Ukrainy // The official site of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. – Access mode : http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=f6738525-4eb4-4460-92b9-ab6ef8ac9481&title=MinekonomrozvitkuOpriliudniloNoviZvitiProRezultati Roboti100-NaibilshikhDerzhpidprimstvUkraini.

Інформація про авторів

Проноза Павло Володимирович – д-р екон. наук, професор, декан фінансового факультету Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9-А, м. Харків, Україна, 61166, e-mail: ppv@hneu.edu.ua).

Ромашова Яніна Володимирівна – канд. екон. наук, доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9-А, м. Харків, Україна, 61166, e-mail: yanina.romashova@hneu.edu.ua).

Информация об авторах

Проноза Павел Владимирович – д-р экон. наук, профессор, декан финансового факультета Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеца (просп. Науки, 9-А, г. Харьков, Украина, 61166, e-mail: ppv@hneu.edu.ua).

Ромашова Янина Владимировна – канд. экон. наук, доцент кафедры экономики предприятия и менеджмента Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця (просп. Науки, 9-А, г. Харьков, Украина, 61166, e-mail: yanina.romashova@hneu.edu.ua).

Information about the authors

P. Pronoza – Doctor of Sciences in Economics, Professor, Dean of Finance Department of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9-A Nauky Ave., Kharkiv, Ukraine, 61166, e-mail: ppv@hneu.edu.ua).

Ya. Romashova – PhD in Economics, Associate Professor of Enterprise Economics and Management Department of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9-A Nauky Ave., Kharkiv, Ukraine, 61166, e-mail: yanina.romashova@hneu.edu.ua).

Стаття надійшла до ред. 07.12.2016 р.

УДК 339.138:502.1(045) *JEL Classification: M31; M00; Q01*

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ СКЛАДОВИХ ЧАСТИН ЕКОЛОГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

Васюткіна Н. В.
Зуй М. О.

Визначено складові частини екологічного маркетингу та їхній взаємозв'язок із підсистемами управлінської діяльності сталого розвитку підприємств із використанням комплексного підходу. Обґрунтовано актуальність екологічного маркетингу в управлінні сталим розвитком підприємства. Проаналізовано змістову наповненість концептуальних маркетингових підходів: державного маркетингу, територіального маркетингу, когнітивного маркетингу, маркетингу взаємовідносин, внутрішнього маркетингу. Шляхом наукового пошуку визначено ключові аспекти взаємозв'язку та взаємодії цих концепцій з екологічним маркетингом. Відпрацьовано взаємозв'язки кожної концепції з підсистемами управлінської діяльності на підприємстві. Обґрунтовано ключові інструменти, що забезпечують комплексну реалізацію екологічного маркетингу в системі управління сталим розвитком підприємства. Визначено, що всі складові частини екологічного маркетингу є взаємоінтегрованими, а їхня погоджена взаємодія має цілісно реалізовуватися на основі принципів екологічної діяльності в системі управління сталим розвитком підприємств на усіх ієрархічних рівнях. Запропоновано основні екологічні принципи, яких необхідно дотримуватися підприємствам у системі управління сталим розвитком. Таким чином, запропоновано комплексний підхід до структурного змісту екологічного маркетингу в системі управління сталим розвитком підприємств із конкретизацією взаємодії кожного з його елементів із системою управлінської діяльності підприємств. Застосування пропонованого підходу із системним використанням екологічної складової частини в усіх сферах управлінської діяльності дозволить підприємствам будувати відносини з усіма учасниками на ціннісній основі та підвищить розуміння ними реальних потреб споживачів, засобів їхнього задоволення та відповідності цих дій екологічним нормам і стандартам. Цей підхід дозволить зрушити свідомість осіб, зацікавлених у сталому розвитку їхніх підприємств, у бік раціонального використання як ресурсів підприємства, так і навколишнього середовища.

Ключові слова: *екологічний маркетинг, система управлінської діяльності, концептуальні підходи, комплексний підхід.*

© Васюткіна Н. В., Зуй М. О., "Економіка розвитку" (Economics of Development), № 1 (81), 2017